

Feodalizm: Avrupa Tarihinde Yeni Yaklaşımlar*

Feudalism: European History and the New Approaches

T. Tolga GÜMÜŞ*

Öz

Batı Avrupa sosyal tarihinde 'feodalizm' kavramı özellikle yirminci yüzyılın başından itibaren Avrupa tarihçileri tarafından çeşitli amaçlarla, Avrupa tarihinin çok çeşitli dönem ve sosyal unsurlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Kavramın oldukça geniş bir sosyal coğrafyadaki farklı toplumların çok uzun zaman dilimlerindeki sosyal unsurlarını tanımlaması, zaman içerisinde beraberinde çeşitli sorunları da getirmiştir. Bu çalışmada feodalizm kavramının tarih içindeki gelişim süreci incelenmekte ve kavramın bugün Avrupa tarihçileri açısından kazandığı yeni anlamlar değerlendirilmektedir. İlk olarak feodalizm kavramının Avrupa tarihi literatüründe ne şekilde hangi sosyal yapıları betimlemek için kullanıldığı, Klasik görüşün nasıl şekillendiği ve zaman içerisinde anlamının nasıl değiştiği değerlendirilmektedir. Daha sonra tarihçilerin çeşitli sosyal unsurları ön plana çıkararak yaptıkları çeşitli 'feodalizm' tanımları ve bu tanımların neden olduğu sorunlar irdelenmektedir. Son olarak kavramın bugün özellikle ortaçağ tarihçileri için neden yetersiz kaldığı üzerinde durulmakta ve mevcut 'feodalizm' tartışmalarının sorunları ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Feodalizm, Feodalite, Batı Avrupa Tarihi, Sosyal Tarih

Abstract

The social historians of Western Europe have been using the term 'feudalism' for a number of reasons in defining various aspects of the European societies of different historical periods, especially by the beginning of the twentieth century. The very definition of the term as it were, has covered a relatively large historical period and has referred to miscellanea of social situations sometimes with no apparent

---

* Bu çalışmanın hazırlanmasındaki katkılarından ötürü Dr. Paul Latimer'e teşekkür ederim.

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

connection. This in turn, brought about a number of problems. This study investigates the development of the term feudalism and the problems that arose in applying this term to various social institutions of Western Europe. The classical conceptual framework regarding the concept has been analyzed. The new meaning(s) attributed to the term has been accordingly asserted. First, different definitions of the term feudalism, each underlying different aspects of it, have been discussed. How the meaning of the term has evolved through time has been demonstrated. Then the problems of each definition in particular and the problem of the term feudalism in general have been determined. Lastly, new historical approaches regarding why the term is presently insufficient and the current discussions of the term feudalism have been reviewed.

Keywords: *Feudalism, Western European History, Social History*

How often does one read that feudalism, like a virus, spread from one area to another, or that, later on, it slowly waned. In a single study feudalism is assigned a dazzling array of roles. It is found giving birth, being extremely virile, having vitality, being strong, knowing a long tradition, being successfully transplanted, surviving, being replaced, teetering, being routed, declining and falling, and finally dead and in its grave.¹

Giriş

Yukarıdaki alıntının etkili bir biçimde özetlediği gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem tarihçilerin hem de sosyal bilimlerin değişik disiplinlerinin bir dönem sıkı sıkıya sarıldıkları kavramlardan biri olan ‘feodalizm’ bugün nerededir? Son on yılda içeriği ciddi eleştirilere uğrayan ve kullanımının artık terk edilmesi gerektiğini savunan tarihçilerin sayısının giderek arttığı feodalizm kavramını, ne ölçüde hangi durumlarda kullanmalıyız? Kavramın uğramış olduğu ciddi eleştirilere rağmen Amerika ve Avrupa’da neden hala bazı tarihçiler ve diğer bazı sosyal disiplinler ısrarla kullanmayı sürdürmektedirler? ‘Feodalizm’ teriminin tek başına ortaçağ siyasi ilişkilerini açıklamadaki yetersizliğinin görülmesinden dolayı, yeni yaklaşım, ‘feodalizm’ terimi yerine anlam içeriği yönünden daha genel, ama ortaçağ ve erken modern dönem hiyererşik siyasi ilişkileri açıklamada daha geçerli ‘lordluk’ kavramını kullanmayı ve Ortaçağı feodal çağ olarak tanımlamak yerine Lordluk tarihi ile açıklamayı tercih ediyorlar.

¹ ‘İnsan okurken ne kadarda çok Feodalizm kavramına rastlar. Feodalizm sanki bir virüs gibi önce bir alandan diğerine sıçradı ve sonra yavaşça ortadan kayboldu. Bir çalışmada feodalizme göz kamaştırıcı birçok roller biçildi. Doğurdu, yaşam dolu bir hal aldı, güçlendi, uzun bir gelenek oldu, başarılı bir biçimde eklemlendi, hayatta kaldı, başka kavramlar tarafından bir tarafa itildi, alaşağı edildi, yenilgiye uğratıldı, geriledi, düştü ve en sonunda öldürülüp mezarına kondu.’, Çeviri bana aittir. Elizabeth A. R. Brown, ‘The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe’, *American Historical Review*, 79/4, (Ekim, 1974), s. 1075.

Feodalite Kavramının Kısa Tarihi

Ortaçağdan başlayıp Fransız Devrimi öncesi Modern Avrupa'ya kadar uzanan ve aslında akademik tarihçiler için tek bir kavramla tanımlanmak için hayli uzun sayılabilecek bir dönemin kendine özgü sosyo-ekonomik yapısını betimleyen anlamıyla “feodalizm” veya Fransızca karşılığıyla “feodalite” terimleri, ortaçağdan günümüze çok çeşitli sosyal ve ekonomik durumu betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Feodalite kavramına yüklenen anlam tarih içerisinde zamanla farklılık göstermiştir: Kavram, kendine özel ilişki biçimleri olan bir tarih dönemini tanımlamak amacıyla ilk olarak 18. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Boulainvilliers tarafından kullanılmıştır.² Bu kavramdan etkilenen ve İngilizce'de ‘feodal sistem’ olarak adlandırılan terim ise yaklaşık kırk yıl kadar sonra Adam Smith tarafından önce İngiltere’de daha sonra da kıta Avrupa’sında yaygınlaştırılmıştır.³ Montesqui, onsekizinci yüzyılda ‘feodal kanun’u Fransız politik sisteminin temeli olarak görmüştür.⁴ Tarih yazımı içinde zamanla gelişen bu kavram daha sonra Avrupalı tarihçiler ve düşünürler tarafından yavaş yavaş değiştirilerek ve kimi zaman da kasıtlı veya kasıtsız olarak çarpıtılarak bugünkü şeklini almaya başlamıştır. Diğer taraftan bugün feodalizmden ne kastedildiği de kimi tarihçiler açısından hiç de açık değildir ve hiçbir dönemde de açık olmamıştır. Ganshof ve Bloch’un yapıtlarıyla yirminci yüzyılın ortalarına damgasını vuran feodalite çalışmaları 1980’lerde kavramın yarattığı açmazların su yüzüne çıkmasıyla bir ölçüde hız kesmiştir. 1990’lardan itibaren ise, feodalizm üzerine yapılan temel tartışma bu kavramı tarihçilerin kullanmaya devam etmelerinin mi yoksa tamamen terk etmelerinin mi doğru olduğu sorusudur. Aşağıda daha ayrıntılı olarak tartışılacak olan Susan Reynolds’un görüşlerinden önce de bu kavramın ortaçağı açıklamada yetersizliği ve yarattığı problemler bilinmekteydi.⁵

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren feodalite kavramının kökeni, meşruluğu ve doğası üzerine her ikisi de spekülatif kaynaklı birbirine zıt iki görüş ortaya çıktı. L'abbé Dubos'nun savunduğu birinci görüşe göre beşinci yüzyılın başlamasıyla birlikte Frank krallarının Galya ya yerleşip Merovenj

² Henri (Comte de) Boulainvillier, *Histoire des Anciens Parlements de France* (1737).

³ Adam Smith, *The Wealth of Nations* (1776).

⁴ Charles de Secondat, (Baron de) Montesquieu, *De l'Esprit des Lois* (Anonim baskı: 1748).

⁵ Susan Reynolds'dan önce Feodalizm feodalite veya feodal sistem kavramlarının yarattığı problemleri ve Postan, Bloch, Ganshof, Maitland ve le Patourel gibi modern tarihçilerin içine düştükleri tanımsal ve kavramsal sorunları ve iç çelişkilerini inceleyen bir çalışma için bkz: Elizabeth A. R. Brown, ‘The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe’, *American Historical Review*, 79/4, (Ekim, 1974), s. 1063-1088 özellikle s. 1065-1070; Bloch, Ganshof ve Duby'in kavramların ötesinde, feodalizmi tariflerinde, resmetmelerinde ve tarihsel duruma uydurmalarındaki problemler için özellikle s.1070-1080.

krallığını kurmaları aslında Roma İmparatorluğu'nun onları oraya resmi görevli olarak atamalarından kaynaklanmaktaydı: Krallar Universal Roma Otoritesi tarafından atanmışlardı, güçlerini Roma'dan almaktaydılar ve bu krallar da kendi otoritelerini krallığın merkezi otoriteye uzak taşra bölgelerinde devam ettirebilsinler diye aristokratlara bu lordluk haklarını kendileri vermişlerdi.⁶ Diğer taraftan aristokrasi yanlısı bir tutum takınan Boulainvillier ve daha sonra özellikle Montesquieu, feodal hakkın Dubos'un iddia eddiği gibi bahşedilmiş değil tersine fetih yoluyla Frank aristokrasisi tarafından Frank krallarıyla birlikte kazanılmış bir durum olduğunu ve bu bağlamda aristokratların ilk elden hak sahibi olduklarını düşünmekteydiler. Boulainvillier'ye göre bütün Fransa, aristokratların öteden beri sahip oldukları 'fief'lerden oluşmaktaydı. Fakat gerçekte fiefden sağlanan haklar ve yasama yetkisi normal toprak mülkiyetinden sağlananlardan pek az farklıydı. Bütün fiefler için normal toprak mülkiyetinden ayırıcı bir ortak özellik olarak gösterilebilecek tek durum bu mülklerin daha yüksek statüdeki insanlar tarafından sahiplenilmeleri ve onlara toplumda herhangi bir işlevselliği olmayan sembolik bir statü sağlamasıydı.⁷

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem Avrupa ulus kimliğindeki gelişime paralel olarak hem de bütün Avrupa tarihini açıklayabilecek tek bir feodalizmden söz etmenin imkansızlığının anlaşılması üzerine 'Ulusal feodalizm'lerin gelişimi sorunu tarihçileri meşgul etmiştir. Bu noktada feodalizm, genel batı Avrupa tarihinin gelişim sürecini açıklamada kullanılmaktan çok Avrupa milletlerinin İngiliz feodalizmi, Fransız feodalizmi Alman feodalizmi gibi kendine özgü feodalizmleri, kendi ulusal kimliklerinin gelişimini açıklamada kullanılmaya başlamıştır.⁸ Bu çerçevede üretilen argümanlar aynı zamanda ulusların birbirinden farklı sosyolojik gelişimlerini de açıklamakta kullanılmaya başlamıştır. Örneğin yirminci yüzyılın henüz başında Anglo-Sakson feodalizminin kıta Avrupa'sından herhangi bir farkı olup olmadığı sorusuna cevap arayan bir çalışma, 15. yy.dan itibaren İngiltere'nin kıta Avrupa'sından farklı, kendine has hukuksal evrimini açıklamada feodal düzenin bütün bileşenlerinden

⁶ Jean-Baptiste (L'abbé) Dubos, *Histoire Critique de L'établissement de la Monarchie Française dans les Gaules* (1734), sivil ve askeri görevlilerin 'Konstantin tarafından Fransa'ya gönderilişleri' ve orada Doğu Roma bürokratik yapısını Fransa'ya birebir yerleştirdikleri fikrinin ayrıntıları için birinci kitap bölüm 7 ve 8; Merovenj Kralı Clovis'in otoritesinin meşrutiyetini göstermeyi amaçlayan kısım için altıncı kitap bölüm 16.

⁷ Paul Latimer'le sözlü görüşme.

⁸ Benim ulaşılabildiğim bazı örnekler için bkz: James Westfall Thompson, 'German Feudalism', *American Historical Review*, 28/3, (Nisan, 1923), s. 440-474; George Vernadsky, 'Feudalism in Russia', *Speculum*, 14/3, (Temmuz, 1939), s. 300-323; George Vernadsky, 'On Feudalism in Kievan Russia', *American Slavic and East European Review*, 7/1, (Şubat, 1948), s. 3-14.

değişmeyen tek kontrat ilişkisinin, İngiltere’de Avrupa’dan farklı olarak *kalıcı* olmasına bağlamıştır.⁹ Temel tartışma noktası Anglo-Sakson İngiltere’den Norman İngiltere ye geçişte kurumlar arası sürekliliğin mi yoksa dramatik bir kırılmanın mı baş rol oynadığı üzerine yoğunlaşmaktaydı.¹⁰ Ama bu yaklaşımların hiçbirinde çalışmalarının en temel kavramı olan ‘feodalizm’ terimini tartışmaya gerek duymamışlar; bunun yerine *Fyrd*, *Servitia Debita* ve *constabularia* gibi oldukça teknik ve yerel kavramların kullanım biçimlerine yoğunlaşmışlar ve bu nedenle de tartışmayı bir türlü sonlandıramamışlardı.¹¹ Bu tür ulusal feodalizm yaklaşımlarının ironik sonuçları da olmuştur. Örneğin İngiliz feodalizmi İngiliz ortaçağ devletinin *güçlülüğünün* nedeni olarak açıklanırken, Fransız feodalizmi Fransız ortaçağ devletinin *güçsüzlüğünü* açıklamak üzere kullanılmıştır.¹² Aynı şekilde Fransa da Ortaçağ boyunca merkezi yapı güçsüz olduğu için Fransız feodalizmi kendine, ve İngiltere de merkezi yapı güçlü olduğu için İngiliz feodalizmi kendine göre geliştirmiştir türünde argümanlar kullanılır olmuştur.¹³ Ama Feodal ortaçağ tarih tezinin savunucularına göre zaten merkezi yapı güçsüz olduğu için feodal örgütlenmeler ortaya çıkmamış mıydı?

⁹ George Burton Adams, ‘Anglo-Saxon Feudalism’, *American Historical Review*, 7/1, (Ekim, 1901), s. 11-35, s. 34.

¹⁰ Bu konudaki literatürü gözden geçiren ve daha çok sürekliliği destekleyen fakat sonunda Round’un tezinin ilk bölümünü, sovalye feodal servisinin Normanlar tarafından adaya getirildiğini kabul eden ama sonuç kısmını reddedip bu askeri örgütlenmenin ada askeri örgütlenmesi için fazla önemli olmadığını savunan bir üçüncü teoriyi ortaya atan bir çalışma için bkz: C. Warren Hollister, ‘The Norman Conquest and the Genesis of English Feudalism’, *American Historical Review*, 66/3, (Nisan, 1961), s. 641-63, (s. 663); Hollister’in fikirlerini eleştiren ve İngiliz feodalizminin Norman fethiyle başlaması argümanının bazı paradokslar içerdiğini savunan karşıt görüş ve Hollister’in ona kısa cevabı için bkz: Robert S. Hoyt; C. W. H., ‘The Iron Age of English Feudalism’, *Journal of British Studies*, 2/2. (Mayıs, 1963), s. 27-32.

¹¹ Stephen D. White, Eleştiri: ‘English Feudalism and Its Origins’, Eleştirilen çalışma: R. Allen Brown, ‘Origins of English Feudalism’ *American Journal of Legal History*, 19/2. (Nisan, 1975), s. 138-155. (s. 140).

¹² İtalikler bana aittir.

¹³ Yirminci yüzyılın ilk yarısında hala etkin olan bu tartışmanın Almanya örneği için bkz: James Westfall Thompson, ‘German Feudalism’, *American Historical Review*, 28/3, (Nisan, 1923), s. 440-474; İngiltere’deki gelişim tartışmaları özellikle E. A. Freeman ve J. H. Round arasında gelişmiştir: E. A. Freeman ve J. H. Round aralarındaki tartışmanın bir değerlendirmesi için bkz: C. Warren Hollister ‘1066: The “Feudal Revolution”’, *American Historical Review*, 73/3, (Şubat, 1968), s. 708-723; sorunun Anglo-Sakson İngiltere ile ilişkilendirilmiş biçimi için bkz: David C. Douglas, ‘The Norman Conquest and English Feudalism’, *Economic History Review*, 9/2, (Mayıs, 1939), s. 128-143; bu konudaki literatürün kapsamlı ve daha yeni bir değerlendirmesi için bkz: Stephen D. White, Eleştiri: ‘English Feudalism and Its Origins’, Eleştirilen eser: ‘Origins of English Feudalism’, R. Allen Brown, *American Journal of Legal History*, 19/2, (Nisan, 1975), s. 138-155.

‘Kriz’ ve Feodalizm

Tarihçiler tarih yazarken mensup oldukları uygarlıkların içinde bulunduğu özel sosyo-ekonomik şartlardan etkilenip, benzer şartları tarihin değişik dönemlerinde arayıp uygarlıkları üzerine bütüncül bir yaklaşım getirme ihtiyacı içerisinde zaman zaman girmişlerdir. ‘Kriz’ ve ‘feodalizm’ kavramları da bu tür bir sosyo-ekonomik dönemde bir araya gelmiş kavramlardır. Batı Avrupa uygarlığının zor ve sıkıntılı bir süreçten geçtiği 1930’lu yıllarda, Avrupa’lı düşünürlerin bir bölümü içinde yaşadıkları uygarlığın sosyal ve ekonomik bir kriz yaşadığında hem fikirdiler. Bu kriz acaba ‘uygarlığın sonunu’ getirecek ya da içinde yaşadıkları ‘sistemi’ tamamen değiştirecek bir süreç miydi? Ondördüncü yüzyıldan itibaren erken modern döneme kadar feodalizm, tarihçilerinin 1930lu yıllardan itibaren 1960’lara kadar üzerinde hemfikir oldukları şey ‘kapitalizmin’ belki de sonunu getirecek olan krizin, geç ortaçağda Batı Avrupa kıta ve ada nüfusunun azalması ve çöken tarım ürünleri fiyatlarıyla birlikte feodalizmde de yaşanmış olduğu idi.¹⁴ Toplum bir ‘kriz’den geçtiğinde tarihçiler de bazen inceledikleri olguları belki de içinde yaşadıkları kriz ortamından etkilenerek yaşadıkları dönem bağlamında açıklamakta ve tarihsel olgularda da benzer kriz dönemleri aramaktadırlar. Tarihçilerin feodalizmde bir kriz döneminden bu tarihten itibaren bahsetmeye başlamaları da bir tesadüf değildir.

1940’lara gelindiğinde feodalizm konusu üzerine düşünen tarihçiler arasındaki temel sorun ‘feodalizmin’ kökeninin ne olduğu ve bu kökenin özel bileşenlerine göre feodalizmin nasıl bir sosyal kurum olduğunun belirlenmesiydi. Bu dönemde feodalizmin Fransa’dan türediği fikri rağbet görmekte ve feodalizm kavramı ortaçağ tarihçileri arasında daha çok teknik bir çerçevede tanımlanmakta ve Barbar Frank krallığından Batı Avrupa uygarlığına geçiş sürecinde bir basamak olarak görülmekteydi: Buna göre feodalizm sadece politik bir kurum olarak 8-9 yy. larda Frank Krallığı tarafından *comitatus* olarak isimlendirilen ve hali hazırda mevcut barbar vassallik gelenekleri çerçevesinde temellendirilmiş ve bu sisteme dayalı bir devlet biçiminden fazlasını ifade etmeyen bir oluşumdur. Bu durumda feodalizm Batı Avrupa ekonomik tarihinde aşılması gereken zorunlu bir dönem değil özel bazı durumlar sonucu özel bir coğrafyada ortaya çıkmış özel bir kurumdur.¹⁵ Karolenj devletini klasik feodalizmin ortaya çıktığı dönem olarak adlandırmak 1940’lı yıllarda bir süre popüler olmuştur. Buna göre feodalizm daha çok askeri amaçlı bir örgütlenmeydi ve temelinde Karolenj krallarının askeri amaçla vasallarına *fief* vermesi yatıyordu. Bu

¹⁴ R. H. Hilton, ‘A Crisis of Feudalism’, *Past and Present*, 80, (Ağustos, 1978), s. 3-19, (s. 4).

¹⁵ Carl Stephenson, ‘The Origin and Significance of Feudalism’, *American Historical Review*, 46/4. (1941), s. 788-812, (s. 809).

dönemde vassal, lordun veya kralın adamı değildi ama sadece ona asker sağlamakla yükümlüydü.¹⁶ Karolenj döneminin sona ermesiyle birlikte *pagus* denen ve günümüz Türkçesine kabaca kontluk olarak çevirebileceğimiz idari birimin çözülmesi ve buna bağlı olarak karolenj dönemi boyunca merkezi yönetim tarafından istenildiğinde görevden alınabilecek olan devlet görevlisinden başka birşey olmayan kont'un ve buna bağlı makamın artık babadan oğula geçer bir kurum haline dönüşmesi süreci feodalizm tarihçileri için önemli bir ayırım noktası olagelmıştır.¹⁷

1950'lerde on yıl öncesine göre feodalizmin kökeni ve ne olduğu sorusunun cevaplanmasının imkansızlığını gören tarihçiler feodalizmin karakteristik ve belirleyici özelliğini iki yüzyıl sonraki dönemde aradılar. Bu dönem özellikle Anglo-Sakson feodalizm tarihçiliği için yeni açılımlara olanak sağlayan özel bir dönemdi. Bu durumda Anglo-Sakson tarihçiliğinde tartışma 13. yüzyılın sonlarında İngiltere'de ortaya çıkan ve tepe noktasını 15. yüzyılda yaşayan 'indenture' denen özel bir kontrat biçiminin feodal düzen üzerinde ne gibi bir rol oynadığı sorusunun yanıtlanmasına odaklandı. Bir görüşe göre 'indenture' sistemi *klasik* feodal sistemi bitirerek yerine feodal olmayan ama monarkların para karşılığı askeri hizmet satın alınması esasına dayanan yeni bir sistem sundu.¹⁸ Bir şekilde yeni yeni gelişmeye başlayan para ekonomisinin geleneksel toprak bazlı feodal savunma ekonomisinin yerini aldığı ve buna bağlı olarak da feodalizmin 15. yüzyıl itibariyle sona ermeye başladığı ya da en azından şekil değiştirdiği düşünülmekteydi. Feodal sistemin merkezine toprağı yerleştiren geleneksel yaklaşım, toprağı dayalı aidiyet bağlarının paraya dayalı başka bir bağ türüne dönüşmesiyle feodal sistem denen şeyin sona ermesi gerektiğine ve yerine bir tür modern ekonomik ilişki biçiminin geçeceğine inanılmaktaydı. Fakat bu yaklaşımda yapılan temel hata feodal sistem denen şeyin mutlak olarak var olduğu ve belirleyici unsurunun da toprak olması gerektiği ön kabulü idi.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok tarihçi feodalizmin tarihsel bir süreç olduğu ve değişik toplumların değişik tarihsel süreçlerinde şu veya bu şekilde kendini gösterdiğine ikna olmuşlardı. Her ne kadar terimin tanımını daraltmanın tehlikesinin farkında olsalar da terimi geniş

---

¹⁶ Klasik görüş için bkz: Carl Stephenson, 'The Origin and Significance of Feudalism', *American Historical Review*, 46/4. (1941), s. 788-812; Feodalizmin İngiltere'ye de uzandığını düşünen önceki görüşün devamı için bkz: Carl Stephenson, 'Feudalism and Its Antecedents in England', *American Historical Review*, 48/2, (Ocak, 1943), s. 245-265.

¹⁷ Bu tezin en önemli savunucusu ve savunulduğu çalışma: Louis Halphen, *Charlemagne et l'empire Carolingien* (Paris: Albin Michel, 1968).

¹⁸ Bu tezin kısa bir özeti ve bazı 'Indenture' örnekleri için bkz: Bryce D. Lyon, 'The Feudal Antecedent of the Indenture System', *Speculum*, 29/3, (Haziran, 1954), s. 503-51, s. 506.

anlamıyla şu veya bu şekle sokuyor ve gözlemedikleri toplumun özel şartlarıyla bir şekilde feodalizm terimini uyuşturarak şu veya bu toplumun şu veya bu tarihsel döneminde feodalizm yaşanmıştır demeyi en azından teoride başarıyorlardı.¹⁹ Bu durumda feodalite tartışmaları, toplumun içinde bulunduğu varsayılan sistemi anlamada teorik bir araç geliştirme çabası olmaktan uzaklaşıyor, her türlü sosyal ve coğrafi farklılıkları kapsayan işlevsiz sadece teorik ve içinin nasıl doldurulacağı tarihçinin subjektif bakış açısına kalmış belirsiz bir düzleme kayıyordu. Bu noktada tartışmanın zaman zaman nasıl kısırlaştığını görmek açısından aşağıdaki tartışma önemlidir:

‘A Unicorn Without a Horn, After All, is Merely a Horse’

Kavramları tanımlarken, tanımla oynayıp belli problemlerden kaçınmanın bir yarar sağlamadığı konulardan biri de kuşkusuz ‘feodalizm’ tartışmalarıdır. Yukarıdaki alıntı Batı Avrupa ortaçağ toplumunda feodalizmin olup olmadığı var ise doğasının ne olduğu ve ne şekilde tanımlanması gerektiği tartışmalarının kıyasıya sürdüğü 1960’lı yıllarda feodalizm savunucularının feodalizme olan bağlılık ve inançlarının derecesini göstermesi yönünden oldukça ilginçtir. ‘A unicorn without a horn, after all, is merely a horse’, Boynuzu olmayan Pegasus (tek boynuzlu at) neticede sadece bir attır.²⁰ Norman fethi sonrası İngiltere toplumunda feodal kurumların tam olarak oluşmadığını çünkü Anglo-Norman toplumunun tanım gereği feodal denebilecek yapılanmalardan uzak bir toplum olduğu savına karşılık kullanılan yukarıdaki argüman oldukça düşündürücüdür. Feodalizmi bir toplumsal kurum olarak görüp belli başat belirleyici unsurları olduğunu var sayan yukarıdaki yaklaşım, ortaçağ toplumunda yaşayan insanların *bir şekilde* bir bağ ile devlet yerine toplum başka bir grup bireylerine veya sınıfına bağlanmışsa var olduğu ön kabulüne dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre asıl önemli olan feodalizm tanımının nasıl yapılması gerektiği değil zaten birçok yönüyle feodal olduğu su götürmez olan bir toplumun bazı konularda feodal düzenin gereklerini yerine getirmese bile feodal olarak sayılmasıdır. Diğer taraftan, bütün bu tartışmaları anlamlı kılmada asıl önemli olan feodalizm tanımının nasıl yapılması ve neye feodalizm denip neye denmemesi gerektiğine karar verilmesindedir. Feodalizmi bir şekilde tanımlarsanız Fransız Devrimi ile ancak sona erdiğini iddia edebilirsiniz ama başka bir biçimde tanımlarsanız 1066’da William’ın İngiltere’yi ele geçirmesiyle bittiğini iddia edebilirsiniz. Arada yaklaşık yediyüz yıl vardır. Feodalizmi yine başka bir biçimde

¹⁹ Bu tür çalışmalara benim rastlayabildiğim en iyi örnek: *Feudalism and Asian Societies*, ed. Rushton Coulborn (Princeton: Princeton University Press, 1956).

²⁰ C. Warren Hollister, ‘Reflections on the Unicorn’s Head’, *Journal of British Studies*, 5/1. (Kasım, 1965), s. 15-18, (s.18). Çeviri bana ait.

tanımlarsanız William'ın İngiltere'yi fethetmesiyle bittiğini değil başladığını iddia edebilirsiniz. Hatta daha uç bir görüşü benimseyip feodalizmin Avrupa' da hiç var olmadığını da iddia etmek mümkündür. Bütün bu tezler tarihçiler tarafından zaman içerisinde savunulmuştur.

1980'lerde Avrupa'da artık feodalizm tarihçilikte oturmuş bir konu haline gelmiştir: feodalizm üzerine çalışan bir Batı Avrupa tarihçisi, o dönem için iki temel isim olan Bloch ve Ganshof'u okuyarak işe başlar ve daha sonra çalışacağı ülkenin üzerine yazılmış daha spesifik okumalara geçerdi.²¹ Fakat problem de burada başlardı: Feodalizm teriminin bugün sosyal bilimcilerin içeriği pekte iyi tanımlanmamış ama bir şekilde modernizmden farklı toplum biçimlerini betimlemekte kullandıkları klsaik kullanım biçimine neden olan gelişmeler 1940lı yıllarda kıta Avrupası'ndan geldi. Lord ile vassal arasındaki belli başlı ilişki biçimleri çerçevesinde tanımlanan feodalizm bugün hala bu kavramı klasik anlamda kullananların referans aldığı temel tanımdır. Klasik içeriğiyle terimi önce kıta Avrupa'sında sonra da ondan etkilenen Ada'da dar ve teknik anlamıyla tanımlayarak tarih yazmak tarihçiler arasında oldukça popüler bir hale büründü. Bu dönemde, on yıla damgasını vuran kişi Belçikalı tarihçi Ganshof'tur.²² Ganshof feodalizmi sadece askeri ve hukuksal bir çerçevede tanımlamış ve feodalizm denen yapının aslında daha çok aristokratik sınıfa özgü olduğu, toplumun alt katmanlarını pek ilgilendirmediği ve üst aristokratın asker karşılığı alt aristokrata toprak vermesi temelinde açıklanması gerektiği üzerinde durarak klasik feodalizm kavramının içini dolduran temel çerçeveyi belirledi. Görüşleri 10-11. yüzyıl klasik dönem Karolenj imparatorluğu dönemi toplumsal yapısını tanımlamakta oldukça başarılı olmasına rağmen ortaya attığı teknik tanımlamalar ne tüm Batı Avrupa'ya genellenebilir ne de çalışmasına konu olan dönemin dışında herhangi bir geçerliliği vardır. Ganshof'un tanımladığı dar anlamıyla feodalizm Batı Avrupanın genelinde değil ama sadece Karolenj Imratorluğunda ve bütün ortaçağ boyunca değil, sadece 10-11. yüzyılları kapsayan klasik dönem boyunca mevcut olmuştur.

Feodalizmi hukuksal, toprak mülkiyetinin biçimleri ve lordla bağılaşıklık ilişkisi içinde açıklamanın zorluklarının anlaşılmasının ardından 1980'lerle birlikte konunun ekonomik tarafı öne çıkarılmış, hatta konu para ekonomisinin kıtlığı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde görece geri kalmış ülkelerin siyasi düzenlerinin içine feodal terimi bir şekilde

---

²¹ Dr. Paul Latimer ile sözlü iletişim.

²² François Louis Ganshof, *Feudalism* çev. Philip Grierson (New York: Harper Torchbooks, 1964).

sokulmaktadır.²³Paranın son derece sınırlı bir kullanım alanı bulduğu erken ortaçağ için bu tez bir şekilde canlılığını korurken, rönesanstan para ekonomisi yönünden pek te farkı olmayan geç ortaçağ için piyasadaki para kıtlığından kaynaklanan toprak bazlı ekonomik ilişki temelinde açıklanan ‘feodalizm’ kavramı o dönem toplumunu açıklamada fazlaca aydınlatıcı olamamaktadır. Ayrıca farklı nedenlerle erken ortaçağın feodal olamayacağını da Reynolds’un argümanı göstermiştir. Bu, paranın yokluğundaki özel ekonomik durumun feodalizmle özleştirilmesi, ortaçağ tarihçilerinden çok sosyal bilimlerin diğer alanlarının kavramın teknik detaylarına girmeden hatta kavramı şöyle ya da böyle tanımlamadan yaptıkları birşeydir.

Feodalite kavramı ortaçağın kendine özgü aile, miras ve aristokratik oluşumlarının oluşmasında ve birbirlerini ne yollarla etkilediklerinin açıklanmasında da kullanıldı. Yine Avrupa’nın değişik bölgeleri hem coğrafi hem de dönemselsel olarak farklılıklar göstermekteydi. Aile bağları ile feodal bağların zaman zaman birbiri ile çakıştığı, birinin diğerini etkilediği iddia edildi.²⁴ Temel sorun yine, ‘feodal düzenin’ mi aile bağlarını şekillendirdiği yoksa durumun tersine mi işlediği idi. Ayrıca değişik coğrafi bölgelerde ve tarihsel periodlardaki farklar nasıl açıklanmalıydı? Ayrıca yine ada tarihinin kendine özgü gelişim süreci ve bu süreçte ‘feodal’ miras hukukunun özellikle Norman fethini izleyen bir veya birbuçuk yüzyıllık sürede nasıl geliştiği İngiltere ortaçağ tarihçilerinin zihinlerini özellikle 1970’li yıllarda kurcalamaktaydı. Bu noktada özellikle T. J. Holt’un ‘feodal miras’ kavramını ada tarihinin ‘doğal bir parçası’ olarak gören görüşüne karşılık *iure hereditario, in feodo et hereditate* gibi kavramların aslında o dönemde ne amaçla kullanıldıklarının belirlenmesinin pek mümkün olamayacağını ve Holt’un çalışmasında da bu ve buna benzer kavramların fetih sonrası ada tarihinde hangi amaçla kullanıldıklarının açık olmadığını düşünen Stephen D. White’in görüşleri karşı karşıya gelmiştir.²⁵

Her ne kadar açık ve net deliller bulunamıyorduyduysa da, 1960’lı yıllarda ‘feodal hukuk’ denen özel bir hukuk sisteminin 12. yy. ın ortalarından

²³ Örneğin Latin Amerika ülkelerinin durumlarına değinilen bir çalışma için bkz: Ruggiero Romano; Stanley J. Stein, ‘American Feudalism’, *Hispanic American Historical Review*, 64/1, (Şubat, 1984), s. 121-134, feodalizmin ‘tamamen parasal olmayan ekonomi’ olarak tanımı için bkz: s. 123.

²⁴ Bu konuda Fransa için yapılmış bir yerel araştırma: Robert Hajdu, ‘Family and Feodal Ties in Poitou, 1100-1300’, *Journal of Interdisciplinary History*, 8/1, (1977), s. 117-139.

²⁵ J. C. Holt, ‘Politics and Property in Early Medieval England’, *Past and Present*, 57, (Kasım 1972), s. 3-52; Stephen D. White, ‘Succession to Fiefs in Early Medieval England’, *Past and Present*, 65, (Kasım, 1974), s. 118-127.

itibaren yavaş yavaş geliştiğini düşünen tarihçiler mevcuttu.²⁶ Feodal hukuk ve feodal kanun terimleri de tanımlanmaları ilk bakışta kolay gibi görünseler de aslında açıklanmaları ve sınırlarının belirlenmesi o denli zor terimlerdir. Feodal hukuk ortaçağa dair olan her türlü hukuksal uygulamaların bütünü olarak mı tanımlanmalıdır? Kuşkusuz ortaçağda hukuk feodal mahkemelerden epeyce fazla şeyi betimlemekteydi. Kilise hukuku, töre hukuku ve hatta krallık hukuku gibi alternatif hukuklar mevcuttu. Feodal hukuku daha dar bir çerçevede tanımlamayı deneyelim. Eğer feodal hukuku merkezi otorite yani kral otoritesinden bağımsız yerel lordun denetimindeki hukuk olarak tanımlayacak olursak o zaman ortaçağ boyunca feodal hukuka ve mahkemelere paralel mevcudiyetini sürdürmüş ve feodal hukuktan tamamen farklı olan özel hukuk ve buna bağlı lordluk mahkemelerinin mevcudiyetini tanımlamakta güçlük çekeriz.²⁷ Diğer taraftan yirminci yüzyılın ikinci yarısının ortalarında bile feodal hukuku ‘feodal’ toprağın miras ve veraset ilişkilerini düzenleyen hukuk olarak tanımlayanlar da olmuştur.²⁸ Fakat bu tanımlamanın ne kadarı feodalizm ile ve ne kadarının miras hukuku ile ilgili olduğu belirsizdir. Toprağın özel mülkiyeti ve onun üzerinde oluşmuş tarihçilerin belki de yanlış olarak ‘feodal’ diye nitelendirdikleri bazı hakların mirasçılara zaman içerisinde devredilmesinden kaynaklanan teknik problemler feodal hukuk kapsamında değerlendirilmemeli, miras hukukunun ortaçağa özgü görünümü olarak betimlenmelidir.

Feodal hukuk ve feodal çağ kavramının İngiltere’nin kıta Avrupa’sından ayrılan özel durumunu ve onun son dönemde yapılan eleştirilerini benzer şekilde özetlemek mümkündür. 1166 yılında İngiltere’de II. Henry döneminde, dönemin güçlü aristokratlarıyla kral arasında yapılan ve Kralın savaş zamanında aristokratlardan belli sayıda asker karşılığında aristokratlara belli toprakları belli önkoşullarla vermesini düzenleyen *Cartae Baronum*’un önemi vardır. Terimin böyle adlandırılmasının nedeni o dönemde toprağı dolaysız olarak İngiltere kralından alan aristokratlara baron denmesidir. Bu baronlar da aldıkları toprakların bir bölümünü kendileri işletmekte ve bir bölümünü de onlara

---

²⁶ Örneğin: Sidney Painter, ‘The Family and the Feudal System in Twelfth Century England’, *Speculum*, 35/1, (Ocak, 1960), s.1-16, (s. 3): ‘The feudal law applied by the royal courts developed steadily during the twelfth century...Unfortunately one cannot trace the growth of feudal law during this century’.

²⁷ Bu feodal olmayan özel mahkeme biçimlerinin bazılarının isimleri için bkz: J. V. Capua, ‘Feodal and Royal Justice in Thirteenth-Century England: The Forms and the Impact of Royal Review’, *American Journal of Legal History*, 27/1, (Ocak, 1983), s. 54-84, (s. 55).

²⁸ Sue Sheridan Walker, ‘Widow and Ward: The Feudal Law of Child Custody in Medieval England’, *Feminist Studies*, 3, No. 3/4, (Bahar - Yaz, 1976), s. 104-116.

bağlı daha alt aristokrasiye yine aynı zorunluluklar karşılığında devretmekteydiler. İşte bu noktada feodalizm tarihçilerinin işini kolaylaştıracak feodal dönemi modern dönemden ayırmaya olanak verecek bir ayırım noktası olarak ‘feodal hukuk’ kavramı ve bu kavramının altını doldurabilecek belli bir *de facto* durum ortaya çıkmaktaydı. İngiltere örneğinde yukarıda sözünü ettiğimiz baronlar bu toprağın işletimi ve tekrar elde edilmesi gibi hususlarda nasıl Kralın mahkemesine bağlıysa, baronların diğer aşağı aristokrasiye verdikleri topraklardan kaynaklanan sorunların giderilmesinde de baronların kurdukları özel bu anlamda *feodal* mahkemeler etkinleşmişti. Fakat bu açıklamanın da çeşitli problemleri vardır. Her şeyden önce bu durum sadece bir yüzyıl kadar sürmüştür ve bu süre zarfında da özel hukuk çeşitli nedenlerle kral otoritesinden tam olarak bağımsız olamamıştır.²⁹

Feodalizmi *fief* kavramı çerçevesinde açıklamanın bir başka zorluğu da para-fief denen ve lordun toprak yerine sadece nakit karşılığı vasalın savaş ve politik destek ‘hizmetini’ satın alması esasına dayanan bir kurumun ortaçağ boyunca mevcut olmasıdır.³⁰ Bu bağlamda para karşılığı ‘hizmet’ satın alma esasına dayanan modern kapitalist tutum ortaçağ Avrupa’sında da mevcuttur. Bu da Ortaçağ ile modern Avrupa kurumları arasında keskin bir geçişin olmadığı ama daha çok bir devamlılığın yaşandığı tezini destekler niteliktedir. Ortaçağ ile moderniteyi birbirinden ayırmak ilk bakışta görüldüğünden çok daha zordur.

‘Marksist tarih’ anlayışı ve feodalite teriminin bu tarih anlayışı içerisinde kullanılması klasik feodalizm teorisine başlangıçta ciddi katkılarda bulunmuş görünmekle beraber bugün bu görüş de ciddi bir biçimde eleştiriye uğramıştır.³¹ Teori bir şekilde feodal düzeni ortaçağın standard politik sistemi olarak kabul etmekte ve toplumun feodal düzenden evrimleşerek kapitalizme geçtiğini öngörmektedir. Bütün revizyonist yaklaşımlar, feodalizm kavramını eleştirirken Marksist teorinin ortaçağ toplumunu açıklamada klasik haliyle savunulamayacağı açıktır. Diğer taraftan Feodalizmden kapitalizme geçiş kavramının yeni birtakım analizler de

²⁹ Bu nedenlerin tartışıldığı yakın tarihli bir çalışma: D. A. Carpenter, ‘The Second Century of English Feudalism’, *Past and Present*, 168, (Ağustos, 2000), s. 30-71 özellikle s. 33-36.

³⁰ Para-fief kavramını tartışan ama bunu feodalizmin içinde gören ve İngiliz-kıta Avrupası farklarını ortaya koymaya çalışan eski bir çalışma için bkz: Bryce D. Lyon, ‘The Money Fief under the English Kings, 1066-1485’, *English Historical Review*, 66/259, (Nisan, 1951), s. 161-193.

³¹ Robert J. Holton, ‘Marxist Theories of Social Change and the Transition from Feudalism to Capitalism’, *Theory and Society*, 10/6, (Ekim, 1981), s. 833-867; Immanuel Wallerstein, ‘From Feudalism to Capitalism: Transition or Transitions?’, *Social Forces*, 55/2, (Aralık, 1976), s. 273-283.

gündemdedir.³² Öte yandan Max Weber, feodalizmi ekonomik bir yapı olarak değil ama politik bir yapı olarak görmüş ve eserlerinde değişik durumlarda bu terimden yararlanmışır.³³ Fakat Weber terimi kullanmanın zorluk ve tehlikelerinin de farkındaydı. Terim ne zaman Batı Avrupa toplumunun politik yapısını açıklamakta yetersiz kalsa feodalizm terimini alt terimlere bölerek sorundan kurtulmaya çalışıyordu. Örneğin vassallık kurumununun Weber'in tanımladığı feodal sistemden daha önce de var olduğunu gören Weber kanbağı vassallık dışı vaailişkisini açıklamada karşılaştığı zorluğun üstesinden gelmek için feodalizmi 'benefice' ve 'fief' feodalizmleri olarak ikiye bölmüştür.³⁴

Farklı Feodalizmler

Bütün bu zorluklara ek olarak feodalizmin çeşitli türevsel formlarına da bakalım. Klasik feodalizm kavramını belli bir tarihsel dönemin, belli ilişki biçimlerini tanımlayan özel bir kurum olarak tanımlayan bakış açısını kabul etsek bile, toplumların belli tarihsel dönemlerde hem bir miktar feodal hem de klasik feodalizmle ilgisi kolaylıkla kurulamayan farklı ilişki biçimlerine yöneldikleri de görülmüştür. Bu, feodalite kavramının karşısındaki temel zorluklardan bir başkasıdır. Bu durumlardan belki de en önemlisi İngiliz tarihçilerinin 13. 14. ve 15. yüzyıllar İngiltere'sinin özel toplumsal ilişki biçimlerini tanımlamaya ve betimlemeye çalışırken ortaya attıkları ve ne feodal ne de modern olarak nitelendirilebilecek özel bir dönem için geliştirdikleri 'Bastard Feudalism' kavramıdır. Kavram ilk ortaya atıldığı yıllarda belli sorunları giderir gibi görünmekle beraber, bugün revizyonist yaklaşıma göre tarihçilere yukarıda adı geçen tarihsel dönemi açıklamada pek bir çözüm sunamamaktadır. Şimdi bu kavramı ve buna bağlı yeni yaklaşımları değerlendirelim.

'Bastard' kavramının ortaya çıkışı İngiltere'nin özel siyasi yapısından kaynaklanmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'nin kendine özgü 'feodal' yapılanma biçiminin 13. yüzyıldan başlayan özel geç dönem uygulamalarına İngiliz tarihçileri özel bir ad vermişlerdir: 'Bastard Feudalism'. İlk olarak K. B. McFarlane'ın sıklıkla kullanarak yayılmasını sağladığı ve daha sonra Peter Coss tarafından geliştirilen bu terim yine 20. yüzyılın son on yılında revizyonist tarih yaklaşımının konuyu 'revize'

---

³² S. Charusheela, 'Transition, Telos, and Taxonomy', *Rethinking Marxism, A Journal of Economics, Culture and Society*, 19/1, (Ocak 2007), s. 8-17.

³³ Weber'in feodalizm kavramına bakışını inceleyen örnek bir çalışma: Gianfranco Poggi, 'Max Weber's Conceptual Portrait of Feudalism', *British Journal of Sociology*, 39/2, (Temmuz, 1988), s. 211-227.

³⁴ Poggi, 'Max Weber's Conceptual Portrait of Feudalism', s. 216-17.

etmesiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır.³⁵ Bir tanım vermenin zorluğu açık olmakla beraber, ‘Bastard Feudalism’ kavramını standard feodalizm kavramından ayıran temel fark, feodal düzende belli bir olgunluk seviyesini yakalamış ve belli feodal ilişki biçimlerinin oturmuş olduğu bir toplumda merkezi otoritenin normalde olduğundan daha çok güçlenerek merkezi otoritenin siyasi yetkesinin yine merkez tarafından belirlenmiş kişi ve kurumlar tarafından işletilmesi durumudur. Toprağın işletilmesi karşılığında bir büyük ölçekli Lorda karşı yerine getirilmesi gerekli olan yükümlülüklerle ve bu yükümlülüklerin miras yolu ile nakledilmesi esas çerçevesinde tanımlanmış biri sosyal tabaka ile merkezi otoritesini pekiştirmeye çalışan kral tarafından görevlendirilmiş özel yüksek düzey kamu görevlilerinin bir arada bulunması ve bu iki sosyal grup arasındaki gerilim bağlamında hayat bulan ‘Bastard Feudalism’ kavramı, klasik görüşe göre 13. yüzyılda İngiltere’de kıta Avrupa’ındaki gelişim sürecine koşut olarak ortaya çıkmış, 15. yüzyıla kadar devam etmiş ve daha sonra merkezi otoritesi güçlü modern devlet yapısının ortaya çıkmasıyla toprak bazlı alternatif sistemin çökmesi sonucu yerini modern devlete bırakmıştır. Dolayısıyla kabaca bir süreç belirtmek gerekirse III. Henry den Henry Tudor’a kadar olan yaklaşık ikiyüz yıllık ne klasik feodal ne de tam anlamıyla modern devlet kurumlarının işlediği bir geçiş süreci olarak görülebilecek bu dönem, bir şekilde İngiltere’de modern devletin gelişimine katkıda bulunmuştur.

K. B. McFarlane’ın bugünkü anlamını verdiği terim aslında aşağılanacak, küçümsenecek bir feodalizm yapısı olarak değil, daha çok, onu öncelediği varsayılan ‘klasik’ feodalizmin bazı kurumları değişmiş bir biçimde, ama öz itibari ile üst lordun vassalla arasında eskiden olduğu gibi fief karşılık askeri hizmet değil ama servis ve bunun karşılığında nakit ödeme esasına dayalı bir ‘feodal’ ilişki biçimi olarak tanımlanmıştır. Bu feodalizm biçiminin klasik dönem savunucuları ‘Bastard feudalism’in, klasik feodalizm kadar olmasa da topluma bir düzen verdiği ve kontratların bir tür bağlayıcılığı olduğuna inanmaktaydılar. Fakat açıklamakta zorlandıkları sorun lord ile onun bağlaştığı arasındaki ilişki biçiminin neden değiştiği idi. Ne olmuştu da daha önce asker bulmak için fief dağıtan lord bunun yerine astından para kabul etmeye başlamıştı.³⁶ Günümüz tarihçilerinin bu duruma bakış açısı, bu ‘Bastard’ feodal düzenin ürettiği toplumsal dinamiklerin aslında ne klasik dönem feodalizminden hatta ne de Fransız Devrimi sonrası modern devlet sisteminden niteliksel olarak farklı olduğudur. Bu yalnız

³⁵ Dr. Paul Latimer’le sözlü iletişim.

³⁶ Bu olası geçiş döneminin olası teorik problemlerini tartışan görece yeni tarihli bir çalışma: P. R. Coss, ‘Bastard Feudalism Revised’, *Past and Present*, 125, (Kasım, 1989), s. 27-64, (s. 31-33).

Bastard Feodal dönemde var olan kurumların niteliksel olarak modern dönemle birebir örtüşmesi şeklinden alınmamalıdır. Asıl sorun geç ortaçağın kendine özgü kurumlarının ne ölçüde feodallikle alakalı ve onun bir sonucu olarak ortaya çıktıkları ya da ne ölçüde ondan bağımsız başka tarihsel şartlar çerçevesinde açıklanabilir yapılar olduğunun belirlenebilmesidir. Örneğin 15. yüzyılda İngiltere’de orijinal olarak Norman fethinden beri Kralın otoritesinde bulunan yasama organının belli fonksiyonlarının yerel lordların eline geçmesi Lord ve merkezi otorite arasında geçen belli bir tarihsel süreç sonucunda oluşmuş bir durumdur ama bu ne oranda feodalizmle ilişkilendirilebilir ve hangi ölçüde geç ortaçağ toplumunun kendi iç dinamiklerinin dolayimsız ürünleridirler? Revizyonist yaklaşım böylesi bir toplumsal başkalaşmanın klasik feodal düzenden doğrudan türediğini gösteren net ve açık bir delil olmadığı ve bu durumda bu iki feodal yapının birbirlerinin öncül veya artıcılı olamayacağı şeklindedir.³⁷

Bu noktada ‘Bastard Feudalism’ denen kavramın örneğin neden Fransa’da değil de sadece İngiltere’de ortaya çıktığı sorusuna da kısaca değinmek gerekebilir. Bu özel feodal formun İngiltere’de belli bir hayat alanı bulabilmesinin en önemli nedeni İngiltere’nin coğrafi sınırlarının özel durumudur. Bir ada ülkesi olan İngiltere, merkez ile perifer arasındaki uzaklığın görece olarak kıta Avrupa’sındaki siyasi otoritelere göre çok daha az olduğu bir coğrafi alana hapsolmuştur. Merkezi otoritenin yerel yönetime müdahalesi bu açıdan örneğin Fransa’daki krallık otoritesinin siyasi sınırlarının genişliği düşünüldüğünde çok daha kolaydır. Bu bağlamda Kraldan bütünüyle bağımsız bir yerel lordun Krallık sınırları içerisinde belli bir coğrafi alan içerisinde tüm siyasi yetkiyi kendisinde toplaması ve Krala sadece teorik bir bağlılık sunması, İngiltere’de Fransa’dan farklı olarak pek görülmemiştir. Dolayısıyla Kralın görevlendirdiği yetkililer çoğu zaman yerel lordların işlerine krallık lehine müdahale edebilmişler ve halkın bir yandan belli ölçü ve sınırlar içerisinde yerel lorda bağlılığı kıta Avrupa’sından farklı formlarda sürmüş ve diğer yandan da yine kıta Avrupa’sından niteliksel olarak farklı bir biçimde halk belli yönlerden bu krallık görevlileri tarafından krala dolaysız olarak bağlı kalabilmişlerdir. Bu bağlamda toprağa bağlı ilişki biçimiyle şekillenen Lord ile vasal arasındaki ilişki yerini hizmet karşılığı kontrata bağlı ilişkiye bırakmıştır. Bu ilişki biçiminde hem lord hem de vasal birbirlerine belli sorumluluklar çerçevesinde karşılıklı olarak bağlıydılar.

---

³⁷ Coss, ‘Bastard Feudalism Revised’, s. 39.

Yeni Yaklaşımlar

Buraya kadar özetlemeye çalıştığım klasik görüşe 1990'lerden itibaren revizyonistlerin ne gibi katkıları olduğuna bakalım. Son dönem tarihçilerinin konuya getirdikleri en önemli yaklaşım farkı 13. yüzyılın aristokratik sınıfın siyasal erk uygulama biçimi olan veyukarıda özetlemeye çalıştığım toprak bazlı feodal yapının (*Honour*) aslında klasik görüşü savunan tarihçilerin düşündüğü gibi 14 veya 15. yüzyıllarda ortaya çıkan özel Lord-vasal ilişki biçiminden (*Affinity*) niteliksel olarak belirleyici bir farkının bulunmamasıdır.³⁸ Toprak bazlı feodal yapı 14. yüzyıla doğru çözülmeye başlamakla beraber ona bağlı bulunan aristokratik yapı çözülmemiştir. Klasik tarihçilere göre bunun nedeni aristokrasi ve feodalizmin yeniden yapılanması en azından iki revizyonist tarihçiye göre bu 'eski sistemin lastiklerinin değiştirilmesi'nden başka bir şey değildir.³⁹ Çünkü böyle bir değişimin olabilmesi için eski sistemin klasik feodalizm tanımıyla birebir uyularak asker toplamak için toprak dağıtımını üzerine kurulmuş bir sistemin varlığını kabul etmesi gerekir. Ama revizyonistlerin karşı çıktığı başlıca noktalardan birisi de budur. Klasik feodalizm diye bir şey asla tam olarak var olmamıştır. Asker toplamak için toprak vermek asker toplama yollarından sadece biridir. Asker toplamının klasik dönem olarak görülen 10 ve 11 yüzyıllarda bile başka yolları da vardır. Bu yollardan biri de 'Bastard feodalizm'in temel tanımlayıcısından bireysel kontrattır.⁴⁰ Bu kontrat toprağa bağlı olmak zorunda değildir. Öyleyse şu soru ortaya çıkmaktadır. Kontrata bağlı ilişki biçimi her dönemde mevcut idi ise ve kontratın içeriği de her dönemde değişiklik göstermekteydiyse, niçin 'Bastard Feudalism'in klasik feodalizmden sonra gelmesi gerekmektedir? Böyle bir mantıksal zorunluluk bulunmamaktadır. Bu durumda varılan nokta en azından 'Bastard Feudalism'in klasik feodalizmin bozulmuş bir şekli olabileceği görüşünün geçerliliğini yitirmesi ve buna paralel olarak klasik feodalizmin 'Bastard Feudalism'in bir ilkel şekli olabileceği görüşünün de aynı oranda geçerli olabileceği şeklindedir. Tarihçileri hataya sürükleyen temel problem görüldüğü üzere, klasik feodalizmin asıl olması gereken feodalizm, diğerlerinin ise ondan türemiş veya onun bozulmuş birer formu oldukları yanılığısındır. Klasik feodalizm yaklaşımını temel yaklaşım olamaktan çıkarttığımızda bu sorun kendiliğinden çözülmektedir. Dolayısıyla revizyonist yaklaşımla varılan nokta yine feodalizm terimini hangi terimler çerçevesinde tanımlamak gerektiği sorusunun anlamsızlaştığı yönündedir.

³⁸ David Crouch; D. A. Carpenter, 'Bastard Feudalism Revised', *Past and Present*, 131, (Mayıs, 1991), s. 165-189, (s. 167).

³⁹ İbid. s. 168.

⁴⁰ Bu konunun örneklerle açıklanıp geniş biçimde tartışıldığı çalışma: ibid. s. 168-189.

Batı ile Asya'yı karşılaştıran çalışmalar 1950'lerden itibaren popüler olmuştur.⁴¹ Bu tür çalışmaların temel problematik zorluğu feodalizm gibi bir kavramı son derece teknik bir takım kavramların içerisine hapsederek çok dar kapsamda tanımlayıp hemen hemen bütün özel durumların kendine özgü olduğunu öne sürerek hiçbir karşılaştırmaya yer vermeyecek bir uç yaklaşımla; feodalizmi çok geniş anlamıyla tanımlayıp hemen her türlü sosyal olguyu feodalizm kavramının içine sokabilen ve bütün dünya halklarını şöyle yada böyle feodal dünyada bir şekilde yaşamış olduğunu düşünen diğer uç yaklaşımın arasındaki kritik orta noktayı bulabilmektedir. Bunun tarihçiler tarafından başarıldığını düşünmek için elde yeterli delil yoktur.

Ortaçağ tarihçilerinin feodalizm kavramını bu denli eleştirmelerine ve tarihçilerin bu kavramın bırakılıp bırakılmaması gerektiğini ciddi bir biçimde sorgulamalarına rağmen tarih disiplini dışından genelde sosyoloji ve siyaset bilimi uzmanları kavramı hala özgürce kullanmaktadır.⁴² Ayrıca tek başına feodalizm kavramının bile bir tanımını vermenin güçlüğü açıkken, tarihçi ve sosyologlar zaman zaman semi-feodal, para-feodal ve quasi-feodal gibi daha da muğlak ve hibrit terimleri kullanmaktan çekinmemektedirler. Yeni feodalizm yaklaşımı feodalite kavramının içeriğini teorik bir çerçeveye koyma ve teknik olarak sınırlama kaygısı taşımadan, metaforik bir bağlamda olabildiğince genişletmektedir. Feodal sistemler dünya üzerinde değişik formlara bürünmekle beraber ortak paydaları "politik ve ekonomik gücün yerelleşmesi", "kent ve taşranın dinamik karşıtlığı", "kontrata bağlı toplum yapılanması", ve "radikal çoğulculuğa bağlı toplum yapılanması" olarak yakın dönem bir çalışmada özetlenmiştir.⁴³ Bu durumda kavramın hem yapısal hem de tarihsel içeriği gereğinden fazla genişlemiş ve gönderide

⁴¹ Cengiz Han ile İngiliz kralı I Edward in mülkiyet anlayışlarındaki temel zıtlığı inceleyen makale için bkz: Lawrence Krader, 'Feudalism and the Tatar Polity of the Middle Ages', *Comparative Studies in Society and History*, 1/1, (Ekim, 1958), s. 76-99.

⁴² Feodalizm kavramının ödünç alındığı tarih disiplini dışında kalan çalışmaların bibliografyası sınırsız olmakla birlikte benim ulaşabildiğim yeni yayınlanmış bazı örnekler için bkz: Barbara Franz, 'Guest Workers and Immigration Reform: The Rise of a New Feudalism in America?', *New Political Science*, 29/3, (Kasım 2007), s. 349-68; Milan Zafirovski, 'Neo-Feudalism' in America? Conservatism in Relation to European Feudalism', *International Review of Sociology*, 17/3, (Eylül 2007), s. 393-427; Warwick E. Murray, 'Neo-feudalism in Latin America? Globalisation, Agribusiness, and Land Re-concentration in Chile', *Journal of Peasant Studies*, 33/4, (Ekim 2006), s. 646-77; Tim Duvall, 'The New Feudalism: Globalization, the Market, and the Great Chain of Consumption', *New Political Science*, 25/1, (2003), s. 81-97; Andrew P. Davidson ve Bligh Grant, 'Rural Australia: Neo-Liberalism or A "New Feudalism"?', *Journal of Contemporary Asia*, (Ocak 2001), 31/3, s. 289-305.

⁴³ Andrew P. Davidson, ve Bligh Grant, 'Rural Australia: Neo-Liberalism or A "New Feudalism"?', *Journal of Contemporary Asia*, 31/3 (2001), s. 292.

bulunduğu dış gerçekliğin sınırları ve niteliği eleştiriyi ve karşıt fikir geliştirmeyi imkansızlaştıracak düzeyde muğlaklaşmıştır. Günümüz toplumlarının ‘feodal’ yapısı üzerine odaklanan çalışmalar, dolayısıyla, zaten tarihsel konumu ve tanımı hiç de açık olmayan bir kavramı güçlkle belirlenebilen kendi çerçevesinin de dışına çıkararak niteliği daha da muğlak bir metaforik mit oluşturuyorlar.

Manoryalizmin feodalizm ile karıştırılması ve feodalizmi endüstri devrimi öncesi tarım toplumlarının bir bileşeni olarak tanımlamak 1970’lerin sonunda tekrar gündeme geldi.⁴⁴ Bu görüşün doğal bir uzantısı da feodalizmi çökerten şeyin endüstri öncesi toplumun sınırlı toprak ve toprağa bağlı ekonomik kaynakları çevresinde gerçekleşen demografik hareketlerin toplumu yeniden şekillendirmesi olduğu yaklaşımıydı. 14-15. yüzyıllardaki feodal kriz ve manoryal sistemin çökmesine ilişkin olarak ‘ürünün satışından yüksek kazanç elde etmek mümkün olduğunda lord toprağı bizzat işletiyor ve serflerin hizmet yükümlülükleri miktarını arttırıyordu. Karlılık düştüğünde toprağı direk işletme cazip olmuyor ve para kirası (Money rent) sistemine dönüyordu.⁴⁵ Nüfusun ünlü 1348 veba salgını ve açlık gibi sert düşüş yaşadığı dönemlerde lordlar zaman zaman feodal yükümlülükleri yeniden tanımlayabiliyorlar ve ‘feodal düzen’de değişimler olabiliyordu.⁴⁶ Buna göre feodalizm modern dönemde üretim ilişkileri endüstri devrimi ile birlikte toptan değişmeden önce şu veya bu biçimde hep varolmuş bir sosyal yapıydı. Bu tanım da yine öncekiler gibi gereğinden fazla geniş bir içeriğe sahip olduğu için son dönem tarihçilerinin yararsız bulduğu bu anlamda akademik dünyaya pek bir şey ifade etmediğini düşündükleri bir betimleme olmaktan öteye gidememektedir. Ayrıca bu tanımlamada ‘tarım toplumu’ ile ‘feodal toplumu’ birbirinden ayıran şeyin ne olduğu sorusu cevapsız kalmaktadır.

Feodalizmin dünyanın geri kalanını bir yana bırakıp sadece orijinal olarak ortaya çıktığı yer olarak kabul edilen Batı Avrupa’ya yoğunlaşsak bile ne zaman sona erdiği tam olarak belli olmayan bir durumdur. 1789 Fransız Devriminin buna son noktayı koymadığı açıktır. Devrimden yaklaşık kırk yıl sonra 1830 da Fransa’da ‘legitimist’lerin kan aristokrasisi ve toprağa dayalı dolayısıyla ufak tefek farklar haricinde eski düzeni çağrıştıran ve Stephan J. Tonsor neo-feudalism olarak adlandırdığı bir tür dönüşü dayattıkları

⁴⁴ Hilton, ‘A Crisis of Feudalism’, s. 5.

⁴⁵ E. A. Kosminsky, ‘The Evolution of Feudal Rent in England from the XIth to the XVth Centuries’, *Past and Present*, 7, (Nisan, 1955), s. 12-36, (s. 13).

⁴⁶ Görece olarak yeni bir bölgesel çalışma için bkz: R. H. Britnell, ‘Feudal Reaction after the Black Death in the Palatinate of Durham’, *Past and Present*, 128, (Ağustos., 1990), s. 28-47

bilinmektedir. Hatta durum Almanya için daha da belirgindir.⁴⁷ Bu durumda, feodalite tarihine son yirmi yılda gelen yeni yaklaşım 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarih çevrelerine egemen olmuş klasik feodalizm teorisini yeniden sorgulamaya açmış ve yükselen Fransız burjuvazisinin bir sosyal güç olarak aristokratik kurumların yıkılmasına ve kendi egemenliğini ilan etmesi tezini bir ölçüde çürütmüştür. Son yıllarda yapılan tarih çalışmalarıyla anlaşılmıştır ki Fransız ihtilali dönemi Fransız toplum yapısı klasik feodalite teorisyenlerinin düşündüğünden çok daha karışıktır.⁴⁸ O dönem Fransa'sında önemli siyasi oluşumları ve genel sosyal tabloyu belirleyen tek bir burjuva toplumu yoktur. Toplumda değişik sosyal güçler farklı oranlarda rol oynamaktadırlar. Fransız devrimine yol açan da daha çok bu karmaşık ve kaotik durumdur. Ayrıca feodalizm denen o dönem Fransa'sı için geçerli bir sistemden söz etmek mümkün olsa bile bu tüm Fransız toplumunu ilgilendiren bir durum olmayıp sadece üst sınıf aristokrasinin kendi arasındaki bir takım formel ilişki biçimlerini düzenleyen bir yapıdır.⁴⁹

Feodalizm çalışmalarını Reynolds öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölüme ayırmak belkide o kadar yanlış olmaz. Reynolds, feodalizm tarihçiliğinde varolan birçok ön kabulü yıkan çalışmasında feodalizmi önce vassal sonra da fief kavramı çerçevesinde açıklamanın mümkün olup olamayacağını sorgulamış ve bu zamana kadar tarihçilerinin geliştirdikleri teorilerin gerçekte ortaçağ arşiv belgeleriyle örtüşüp örtüşmediğini görmeye çalışmıştır. Birçok argümanın iç içe girdiği bu karmaşık çalışmanın ortaya çıkardığı gerçek feodal düzen diye birşeyin ortaçağ toplumunda mevcut olmadığı ya da en azından böyle bir düzenin var olması için geçerli arşiv delilinin aslında pek de mevcut olmadığıdır. Reynolds ilk olarak vasal kavramının feodalizm denen sistemle bir bağlantısının olmadığını; vasalın, feodal düzen diye bir şey eğer varsa merkezinde olmadığını göstermiştir. Daha sonra çalışmasının uzun bir bölümünü fief kavramı ile feodalizm arasındaki var olduğu düşünülen ilişkinin gerçekte var olup olmadığını sorgulamakla geçirmiştir. Ona göre bu ilişki son derece zorlama bir ilişkidir. Ona göre fief, vassal toprak, lorda karşı yükümlülükler gibi kavramların arşivlerde bulunmaları ortaçağ toplumunun feodal bir düzen içinde yaşadığını göstermez. Arşiv belgeleri bize eğer zihnimize feodal düzene dair bir ön kabul varsa feodalizmi gösterirler. Klasik feodalizm tarihçilerinin geliştirdikleri klasik feodalizm teorisi arşiv belgelerinin satır aralarında belli

⁴⁷ Stephen J. Tonsor, 'Feudalism, Revolution and Neo-Feudalism: A Review Article', *Comparative Studies in Society and History*, 21/1. (Ocak, 1979), s. 131-38, (s. 137).

⁴⁸ Fransız Devrimi ve feodalizm kavramının tarih içindeki gelişim sürecinin değerlendirildiği görece yeni tarihlî ayrıntılı bir literatür değerlendirmesi: Thomas E. Kaiser, 'Feudalism and the French Revolution', *History Teacher*, 12/2. (Şubat, 1979), s. 203-216, (s. 205).

⁴⁹ *Ibid.* s. 206.

belirsiz okunur. Ayrıca belgeler zorunlu olarak o şekilde yorumlanmak durumunda da değildirler. Dolayısıyla feodalizm terimi terkedilmesi gereken açıkça yanlış bir terimdir.⁵⁰ Çalışmasının ortaçağ tarihçiliği üzerine etkisi o kadar büyük olmuştur ki Bachrach aşağıdaki sözleri sarfetmiştir:

Reynolds has made a heroic effort to cut the feudal cancer out of medieval history, and at least in regard to pre-Crusade Europe she has been successful.... No more feudal castles, feudal armies, feudal knights or feudal warfare.⁵¹

Dolayısıyla en azından Reynolds'un çalışmalarından etkilenen bir grup tarihçi için ortaçağ feodal bir çağ olmaktan çıkmıştır. O zaman gerçekten feodalizm diye bir şey var mıdır varsa nedir ve ne zaman başlamıştır soruları hala geçerliliklerini korumaktadırlar. Şurası kesindir ki Reynolds'a göre feodalizm denen şey varsa bile ortaçağda başlamamıştır.

Feodalizm terimini teknik olarak tanımlamanın zorluğu ve Avrupa'nın değişik dönemlerine uygulanabilmesinde karşılaşılan zorluklar, Batı Avrupa siyasi tarihini feodalizmin yerine geçebilecek ama ondan yapısal ve içerik olarak farklı kavramların gelişmesine neden olmuştur. Avrupa'nın değişik coğrafyalarında ve farklı dönemlerinde birbirleriyle hemen hemen hiçbir ortak yönü bulunamayan 'devlet' sistemlerinin ve 'hükümet' biçimlerinin feodal bir yapılanmanın nüvesi olduğu fikri yerine 'bireysel gücün kullanımı' olarak görmek belki de bizi feodalizm tanımının yarattığı problemlerin bazılarını kurtarabilir.⁵² Bu da bizi toplumsal değişimi açıklamada feodalizm kavramından 'Lordluk Tarihi' kavramına taşımaktadır.⁵³ Bu sayede Batı Avrupa'nın hangi bölgesinde hangi dönemde ve hangi lordun kullandığı otoritenin 'gerçek' lord-vasal ilişkisi yani gerçek feodalizm olduğuna karar verme problemi de ortadan kalkmaktadır. Bu yeni tanımlamayla ortaçağ ve erken modern dönemin ilk yüzyılı için Avrupa siyasi yapılanmasının coğrafi ve yapısal analizi, 'fief ve vasal' veya 'lord ile vasal' arasındaki teknik ve organik olduğu varsayılan ilişkinin devinimi ve tarihsel gelişiminin analizi olmaktan sıyrılmakta ve belki de ortaçağın özel durumuna uygun olarak daha genel bir başlık altında ve daha kuralsız bir

⁵⁰ Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted* (New York: Oxford University Press, 1994).

⁵¹ Bernard S. Bachrach, eleştiri: Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted* (New York: Oxford University Press, 1994), *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 27/3, (Sonbahar, 1995), s. 466-67.

⁵² Thomas N. Bisson, 'Medieval Lordship', *Speculum*, 70/4, (Ekim, 1995), s. 743-59, (s. 774).

⁵³ Lordluk kavramının feodalizmle ilişkisi ve kısa bir historiografya analizi için bkz: ibid. s. 774-76.

biçimde tanımlanabilmektedir. Böylece tarihçiler bütün Avrupa'ya ve bütün batı Avrupa coğrafyasına uygulanabilecek bir genel geçer feodaliz tanımı yapmanın güçlüğünden de kurtulmuş olmaktadır.

Tarihçiler arasında 'feodalizm', 'feodal ortaçağ', 'feodal dünya', 'feodal Avrupa', 'feodal düzen' ve 'feodal toplum' gibi kavramlar üzerinde tartışmalarının kıyasıya yaşandığı son elli yılda elbette herkesin üzerinde uzlaştığı tek bir feodalizm kavramından bahsedilemez. *Annales* ekolünün ve Marksist tarih anlayışının ortaçağ Avrupa toplumuna attığı feodalizm terimi ile son dönem Kıta Avrupa'sı ve Ada tarihçilerinin kullandığı feodalizm kavramı arasında altı özellikle çizilmesi gereken çok ciddi ve niteliksel bir fark vardır. *Annales* tarihçileri ve Marksist tarihçiler feodalizm teriminin içine *manoryalizmin* bütün ekonomik karmaşıklığını ve ekonomik ve sosyal her türlü 'toprak ağası-köylü' ilişkisini katarken, son dönem feodalizm tarihçileri feodalizmi *fief* ve *feodum* terimlerinin orijinal ve otantik temelinde çok dar bir kapsamda tanımlanmış, bireyler arası bazı teknik zorunlulukların doğasını inceleme çerçevesinde görmektedirler.⁵⁴ Bu bağlamda iki farklı tarih ekolü daha başından itibaren 'feodal' teriminden farklı şeyler kastetmekte ve onunla farklı tarihsel olayları imlemektedirler. Günümüzde de dünya genelinde değişik coğrafyaların tarihini açıklarken feodal teriminin bu kadar kolay kullanılabilmesinin nedenlerinden biri de belki de feodalizmin işlevselliğini yitirecek kadar geniş bir çerçevede tanımlanması ve bir çok ekonomik ilişki biçiminin feodalizm kavramının içine sokulmasıdır. Diğer taraftan ortaçağı tekil olaylar ve duruma özgü çok özel teknik uygulamalar bağlamında açıklamaya ve anlamaya çalışan özellikle Anglo-Sakson ortaçağ tarih anlayışı feodalizm kavramını işlevselliğini yitirecek kadar dar bir çerçevede tanımlamaktadır. Bu durumda da feodalizm denen sistemi tamamen reddetmek çözümlerden en etkili olanıdır. Dolayısıyla feodalizmin ne olduğu ve ne olmadığı tartışmasının temel unsurlarından biri feodalizm kavramını olabildiğince genişleterek işlevsizleştirmekle onu olabildiğince daraltarak işlevsizleştirmekten kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda feodalizm kavramının üzerine yapılan bunca eleştiriye rağmen neden bugün hala hem tarihçiler hem de sosyal bilimlerin başka alanlarında da ısrarla kullanılmaya devam edildiğini de açıklayabilir.

---

⁵⁴ 'İngiliz feodalizmi' tarih yazıcılığının geçirdiği kısa evreyi ve son elli yılda ortaya çıkan belli başlı fikirlerin ve tartışmaların yakın bir tarihte yapılmış kısa bir özeti için bkz: D. A. Carpenter, 'The Second Century of English Feudalism', s. 30-71.

‘Manoryalizm’ ile ‘feodalizm’ kavramlarının birbirine karıştırılmasının yarattığı sorunlardan ayrı olarak, Manoryalizmin bile bütün Ortaçağ batı Avrupa’sı için geçerli olmadığını belirtmek gerekmektedir. Tarihçilerin feodalizm’in klasik dönemi olarak adlandırdıkları 10-12. yüzyıllarda bile Batı Avrupa’daki ekonomik faaliyetler tamamiyle manoryal ekonomik ilişki üzerinden işlemiyordu. İki örnek özellikle dikkat çekicidir. Birincisi ve daha çok bilinen örnek, genellikle kralın özel mülkü olarak kabul edilen ve feodal veya daha uygun tabiriyle manoryal düzenin dışında kalan özel mülklerin (*demesne land*) varlığıdır. İkincisi ise orijinal olarak Fransa *Citeaux* bölgesinde ortaya çıkan ve kısa sürede bütün Batı Avrupaya yayılan Aziz Benedikt Manastır düzenini savunan ama Hıristiyanlığa getirdikleri bakış açısı farklılığı nedeniyle dönemin ekonomik ilişki ağının dışında bir ekonomik düzenle çalışan *Citeaux* rahiplik kurumudur (*Cistercian Order*). Cistercian rahiplerin inançları gereği pırimitif Hıristiyanlığa dönmeyi ve buna bağlı olarak fakirlik içinde yaşamının erdem olduğunu kabul etmeleri onları hem feodalizmin hem de manoryalizmin dışında tutmuştur. *Citeaux* rahipleri Avrupa’daki mevcut nüfusun fazlaca rağbet etmediği insan kalabalıklığı açısından seyrek yerlerde seçtikleri topraklarını hiçbir dış sisteme (Lorda, veya Krala) bağlı kalmadan tamamen kendi emekleriyle, kendi amaçları doğrultusunda işlemeleri ve büyük olasılıkla bu yüzden yarattıkları artı değerle zamanla zenginleşerek ekonomik yönden güçlenmeleri buna en güzel örnektir.⁵⁵

Sonuç

Bütün bunlardan sonra bu noktada feodalizmin altın çağı en azından Avrupa tarihçileri için sona ermekte midir sorusunu sormak uygun görünmektedir. Şurası kesindir ki Ganshof ve Bloch gibi tarihçilerin sıra dışı çalışmalarıyla kısa sürede zirveye çıkan kavram, hem yerel tarih çalışmalarının aksine deliller sunmasıyla hem de konuyu daha yakından inceleyen Reynolds gibi tarihçilerin teorilerde buldukları çelişkiler ve açmazlar sayesinde gitgide kan kaybetmiştir. Dolayısıyla kavram artık eskisi kadar itibar görmemektedir. Batı Avrupa ortaçağ ve erken modern ve hatta modern dönem toplum yapısını açıklamakta kullanılabilir Feodal düzen denen değişmez, kesin ve mutlak bir rejim yoktur. Örneğin bugün *fief* denen özel toprak biçiminin 13. yy. dan önce aristokratik toprak paylaşım sisteminde yok denecek kadar az bir etkisi olduğu serflik-efendilik ilişkisinin ve serfin toprakla olan mülkiyet formlarının Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde genellemeye izin vermeyecek kadar çok farklılaştığı bilinmektedir. Bu, Avrupa’nın çeşitli dönemlerinde yaşanan çeşitli sosyal ilişkilerin bugünden

⁵⁵ Isabel Alfonso, ‘Cistercians and Feudalism’, *Past and Present*, 133, (Kasım, 1991), s. 3-30, (s. 3-8).

hiçbir farkı olmadığı anlamına gelmez. Monarklar ile aristokratlar ve aristokratlar ile halk arası bağların toprak temelinde açıklanması tarihçilerin yaptıkları temel yanıştır. Fief, serflik, toprak mülkiyeti, lordluk, dominyon gibi kavramlar Batı Avrupa'da hem bölgeden bölgeye hem de farklı tarihlerde birbirinden o kadar farklı anlamlarda kullanılmaktadırlar ki bütüncül, teknik ve yukarıdaki tüm kavramları kapsayan bir feodalizm tanımına ulaşmak imkansızdır. Ayrıca bir feodalizmden mutlaka bahsedilecekse devlet ve kanun kavramlarının gerçekte ne ölçüde var olduğunun sorgulamaya açık olduğu erken ortaçağ bu kavramın dışında bırakılmalıdır.

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında feodalizm kavramını tanımlamakta kullanılabilir tek ortak feodalizmin kontrata bağlı bir ilişki olduğudur. Fakat kontrata konu olan şey ne tek başına fief ne vassal ne de paradır. Zaman içerisinde ve coğrafi koşullara bağlı olarak bu kontratın içeriği ve niteliği öylesine değişmiştir ki neyin feodal neyin modern olduğunu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde tanımlayabilmek olanaksız hale gelmiştir. Benzer şekilde kontrata bağlı ilişki biçimleri bugün de Batı Avrupa'da sürdüğüne göre ne zaman başladığı belli olmayan feodal çağın ne zaman tam olarak sona erdiği veya erip ermediğini de belirleyebilmek olanaksızdır. Dolayısıyla terimin bütün bu belirsizliği ve gönderide bulunduğu olayların çeşitliliği nedeniyle feodal terimini hangi durumda ne amaçla neyi betimlemek için kullanılabileceğini belirlemek büyük ölçüde sosyal bilimcilerin öznel bağlamlarına kalmıştır. Kavramın anlamı o kadar genişletilmiştir ki neyi dışarıda tuttuğu belirsizleşmiştir. Neyin feodal neyin feodal olmadığını diğer bir değişle neyin feodalizmin içinde neyin feodalizmin dışında kaldığını belirlemek gittikçe güçleştiği için feodal terimi günümüzde neredeyse hiçbir şey söyleyemeyen ve sosyal bilimcilerin istismarına açık geniş bir anlam kazanmıştır.

Bütün bunların ışığında 'feodalizm' terimi hala neden kullanılmaktadır? Bunun kısa cevabı terimin tıpkı bazı diğer tarihçilerin kullandığı tanımlanması zor ama bir şekilde işlevselliğini tam olarak yitirmemiş, belli belirsiz bir içeriğe sahip olan ve bu yönüyle de söylem oluşturmada işleri kolaylaştıran Ortaçağ, Rönesans, Monarşi gibi terimlerin var olma nedeniyle paraleldir. Feodalizm ya da feodalite kavramı bir şeyler anlatmada bir kısa yol oluşturmaktadır.⁵⁶

---

⁵⁶ Fredric Cheyette, 'Some Notations on Mr. Hollister's "Irony"', *Journal of British Studies*, 5/1. (Kasım, 1965), s. 1-14, (s. 4).

Kaynakça

- Adams, George Burton, 'Anglo-Saxon Feudalism', *American Historical Review*, 7/1, (Ekim, 1901), s. 11-35.
- Alfonso, Isabel, 'Cistercians and Feudalism', *Past and Present*, 133, (Kasım, 1991), s. 3-30.
- Bachrach, Bernard S., Eleştirisi: Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted* (New York: Oxford University Press, 1994), *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 27/3, (Sonbahar, 1995), s. 466-67.
- Bisson, Thomas N., 'Medieval Lordship', *Speculum*, 70/4, (Ekim, 1995), s. 743-759.
- Boulainvillier, Henri (Comte de), *Histoire des Anciens Parlements de France* (1737).
- Britnell, R. H., 'Feudal Reaction after the Black Death in the Palatinate of Durham', *Past and Present*, 128, (Ağustos, 1990), s. 28-47
- Brown, Elizabeth A. R., 'The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe', *American Historical Review*, 79/4, (Ekim, 1974).
- Capua, J. V., 'Feudal and Royal Justice in Thirteenth-Century England: The Forms and the Impact of Royal Review', *American Journal of Legal History*, 27/1, (Ocak, 1983), s. 54-84.
- Carpenter, D. A., 'The Second Century of English Feudalism', *Past and Present*, 168, (Ağustos, 2000), s. 30-71.
- Charusheela, S., 'Transition, Telos, and Taxonomy', *Rethinking Marxism, A Journal of Economics, Culture and Society*, 19/1, (Ocak 2007), s. 8-17.
- Cheyette, Fredric, 'Some Notations on Mr. Hollister's "Irony"', *Journal of British Studies*, 5/1. (Kasım, 1965), s. 1-14.
- Coss, P. R., 'Bastard Feudalism Revised', *Past and Present*, 125, (Kasım, 1989), s. 27-64.
- Coulborn, Rushton, (ed.), *Feudalism and Asian Societies*, (Princeton: Princeton University Press, 1956).
- Crouch, David; Carpenter, D. A., 'Bastard Feudalism Revised', *Past and Present*, 131, (Mayıs, 1991), s. 165-189.
- Davidson, Andrew P., ve Grant, Bligh, 'Rural Australia: Neo-Liberalism or A "New Feudalism"??', *Journal of Contemporary Asia*, (Ocak 2001), 31/3, s. 289-305.
- Douglas, David C., 'The Norman Conquest and English Feudalism', *Economic History Review*, 9/2, (Mayıs, 1939), s. 128-143.
- Dubos, Jean-Baptiste (L'abbé), *Histoire Critique de L'établissement de la Monarchie Française dans les Gaules* (1734).
- Duvall, Tim, 'The New Feudalism: Globalization, the Market, and the Great Chain of Consumption', *New Political Science*, 25/1, (2003), s. 81-97.
- Franz, Barbara, 'Guest Workers and Immigration Reform: The Rise of a New Feudalism in America?', *New Political Science*, 29/3, (Kasım 2007), s. 349-68.
- Ganshof, François Louis, *Feudalism* çev. Philip Grierson (New York: Harper Torchbooks, 1964).

- Hajdu, Robert, 'Family and Feudal Ties in Poitou, 1100-1300', *Journal of Interdisciplinary History*, 8/1, (1977), s. 117-139.
- Halphen, Louis, *Charlemagne et l'empire Carolingien* (Paris: Albin Michel, 1968).
- Hilton, R. H., 'A Crisis of Feudalism', *Past and Present*, 80, (Ağustos, 1978), s. 3-19.
- Hollister, C. Warren, '1066: The "Feudal Revolution"', *American Historical Review*, 73/3, (Şubat, 1968), s. 708-723.
- Hollister, C. Warren, 'Reflections on the Unicorn's Head', *Journal of British Studies*, 5/1, (Kasım, 1965), s. 15-18.
- Hollister, C. Warren, 'The Norman Conquest and the Genesis of English Feudalism', *American Historical Review*, 66/3, (Nisan, 1961), s. 641-63.
- Holt, J. C., 'Politics and Property in Early Medieval England', *Past and Present*, 57, (Kasım 1972), s. 3-52.
- Holton, Robert J., 'Marxist Theories of Social Change and the Transition from Feudalism to Capitalism', *Theory and Society*, 10/6, (Ekim, 1981), s. 833-867.
- Hoyt, Robert S. ve Hollister, C. Warren, 'The Iron Age of English Feudalism', *Journal of British Studies*, 2/2, (Mayıs, 1963), s. 27-32.
- Kaiser, Thomas E., 'Feudalism and the French Revolution', *History Teacher*, 12/2, (Şubat, 1979), s. 203-216
- Kosminsky, E. A., 'The Evolution of Feudal Rent in England from the XIth to the XVth Centuries', *Past and Present*, 7, (Nisan, 1955), s. 12-36.
- Lawrence Krader, 'Feudalism and the Tatar Polity of the Middle Ages', *Comparative Studies in Society and History*, 1/1, (Ekim, 1958), s. 76-99.
- Lyon, Bryce D., 'The Feudal Antecedent of the Indenture System', *Speculum*, 29/3, (Haziran, 1954), s. 503-5.
- Lyon, Bryce D., 'The Money Fief under the English Kings, 1066-1485', *English Historical Review*, 66/259, (Nisan, 1951), s. 161-193.
- Montesquieu, Charles de Secondat, (Baron de), *De l'Esprit des Lois* (Anonim baskı: 1748).
- Murray, Warwick E., 'Neo-feudalism in Latin America? Globalisation, Agribusiness, and Land Re-concentration in Chile', *Journal of Peasant Studies*, 33/4, (Ekim 2006), s. 646-77.
- Painter, Sidney, 'The Family and the Feudal System in Twelfth Century England', *Speculum*, 35/1, (Ocak, 1960), s. 1-16.
- Poggi, Gianfranco, 'Max Weber's Conceptual Portrait of Feudalism', *British Journal of Sociology*, 39/2, (Temmuz, 1988), s. 211-227.
- Romano, Ruggiero; Stein, Stanley J., 'American Feudalism', *Hispanic American Historical Review*, 64/1, (Şubat, 1984), s. 121-134.
- Smith, Adam, *The Wealth of Nations* (1776).
- Stephenson, Carl, 'Feudalism and Its Antecedents in England', *American Historical Review*, 48/2, (Ocak, 1943), s. 245-265.

- Stephenson, Carl, 'The Origin and Significance of Feudalism', *American Historical Review*, 46/4. (1941), s. 788-812.
- Thompson, James Westfall, 'German Feudalism', *American Historical Review*, 28/3, (Nisan, 1923), s. 440-474.
- Thompson, James Westfall, 'German Feudalism', *American Historical Review*, 28/3, (Nisan, 1923), s. 440-474.
- Tonsor, Stephen J., 'Feudalism, Revolution and Neo-Feudalism: A Review Article', *Comparative Studies in Society and History*, 21/1. (Ocak, 1979), s. 131-138.
- Vernadsky, George, 'Feudalism in Russia', *Speculum*, 14/3, (Temmuz, 1939), s. 300-323.
- Vernadsky, George, 'On Feudalism in Kievan Russia', *American Slavic and East European Review*, 7/1, (şubat, 1948), s. 3-14.
- Walker, Sue Sheridan, 'Widow and Ward: The Feudal Law of Child Custody in Medieval England', *Feminist Studies*, 3, No. 3/4, (Bahar - Yaz, 1976), s. 104-116.
- Wallerstein, Immanuel, 'From Feudalism to Capitalism: Transition or Transitions?', *Social Forces*, 55/2, (Aralık, 1976), s. 273-283.
- White, Stephen D., 'Succession to Fiefs in Early Medieval England', *Past and Present*, 65, (Kasım, 1974), s. 118-127.
- White, Stephen D., Eleştiri: 'English Feudalism and Its Origins', Eleştirilen alıřma: R. Allen Brown, 'Origins of English Feudalism' *American Journal of Legal History*, 19/2. (Nisan, 1975), s. 138-155.
- Zafirovski, Milan, 'Neo-Feudalism' in America? Conservatism in Relation to European Feudalism', *International Review of Sociology*, 17/3, (Eylül 2007), s. 393-427.